

ÚJ SYMPOSION (1977-1986)

Meghiúsult művészeti felnőtte válás

A folyóirat szerkesztőségének menesztése mögött a hivatalos politikai érdek bújt meg: megakadályozni és ellenőrizni a Magyarországi, Belgrád és más kultúrközpontok felé irányuló eszméket, látszólag a politikai minősítéstől félve, valójában pedig a bürokratikus monopólium megőrzésére törekedvén.

Az úvidéki Városi Könyvtár nemrégiben szükösnek bizonyult, amikor a Vajdasági Íróegyesület szervezete vitatibünre összejötték mindazok, akiknek mondanivalójuk volt, vagy hallani akartak egyet s más a tartományi művelődési élet tabu témáinak egyikéről, a folyóirat két-ségbeeső sorsáról, amely a bürokratikus „kéz” „sikereként” könyvelhető el az Új Symposion szerkesztősége, az írók, a kritikusok, a kritikusok — a vajdasági magyar szellemiség fiatal hajtsái ellen.

A folyóirat megindítóinak szándéka még valamikor a hatvanas évek elején — Fenyes Ottó szavai szerint — az volt, hogy a vajdasági magyar irodalomba, amely évtizedekig a provincializmusban és a hervadtságban sínylődött, alkotói nyugtalanságot vigyenek, a Jugoszlávia-ban és a világban épült új szellemi és esztétikai mércék szerint. Mert, mint ezt Fenyes mondja, az úgynevezett „hivatalos” vajdasági magyar irodalomnak sohasem sikerült szervesen beleépülnie a jugoszláv irodalom áramlataiba, és ezért maradt máig is tipikus kisebbségi irodalom. Az az idő, amelyben az irodalmi újszülött járnai kezdett, sok szempontból nem kedvezett nekik. A magyarországi irodalmi törekvések szigorúan ellenőrzöttek voltak. A határon túli előfizetőkhez a folyóirat néhány száma sohasem jutott el, mert a cenzori kéz leállította azokat. Ezekbe a számokba írtak egyébként Konrad György, Mészöly Miklós, Esterházy Péter, Nádas Péter, Hajnóczy Péter, Eörsi István, Zalán Tibor stb., akik akkor nem feleltek meg az ottani bürokratikus ízlésnek.

Az Új Symposion a szellemi status quo itteni szószólóinak is útjában állt. A vita alapjául szolgáló fontosabb események kronológiája meggyőző bizonyítéka a jól begyakorolt ellenőrző masinéria kultúrában okozott végzetes hatásának, de az időszakos, ugyanakkor állandó előző-fetésnek is —, mint ahogy azt Prvoslav Marić mondta —, hogy a színházban, a sajtóban, a filmművészetben, a televízióban és az irodalomban a fennmaradt szabad szellemiséget megfélemlítették és elhallgattatták.

A DARÁZSFÉSZEK MEGBOLYGATÁSA

Hogy hányféle változatban volt jelen a cenzori éberség, bizonyítja ezt a folyóirat 203. száma, amelyben Eörsi István Lukács György-interjújának véget cenzúrázták, holott a Letopis Matice srpske ezt teljes egészében közölte. Ez és más korábbi írások mellett, amelyek miatt a Hetilapok Tmasz pártalap szervezete elítélte az Új Symposion szerkesztőségét, illetve „politikailag nem eléggé érzékenyek” minősítette őket, a bürokratikus hatalmaságok szemében a pohár Radics Viktória cikkével telt be. A színház a színházban című írásában, melyben egyebek között a következőket írja: „Vladimir Stamenkovićot, a tavalyi Játékok művészeti igazgatóját, akinek végre sikerült áttörnie a politikai és a Dušan Popović-féle kultúrpolitika minden új, élő törekvést felfogó hálóját, természetesen leváltották, helyébe Dalibor Foretić került fő-cenzornak, jól kiválogatott emberekkel maga körül. Major Nándornak, a főbizottság tagjának egy nyilatkozata, miszerint a Karamazovok munkaközösségét nem kell meghívni a Játékokra, mivel ez nem hogy elsimítaná a konfliktusokat, hanem csak újakat teremtené, szépen illusztrálja Foretićék Fouche instrukciójához alkalmazkodó koncepcióját.”

A kultúrforrásként darázsfészkeknek piszkálgatása után Tolnara, Sziverrre, Csorbára és társakra a támadások lavínája zúdul, nemcsak a sajtón, de a hivatalos fórumokon keresztül is. Erdélyi Károly, Magyar Szó-beli kommentárjától egészen Živan Berisavljević Danasnak adott interjújáig: „Nekem úgy tűnik, hogy az Új Symposion úgyben is, amiről a nyilvánosság értesült, az történt, ami egyébként nálunk történik, amiről már korábban szóltam: a társadalmi történések anarchista és ábaloldali interpretálása objektíven olyan szabadságot való sikraszállást jelent, amely mindenekelőtt „előle-vezi” a KSZ engedékeny viszonyulását az ilyen vagy olyan nacionalista áramlatok tombolása és őrzése iránt.”

A jelzett pártalap szervezetei határozatai értelmében a SZISZ Tartományi Választmánya arra az álláspontra helyezkedik, hogy a lap szerkesztés-politikájában elkövetett nagy hibák nem voltak véletlen mulasztások, hanem egy meghatározott tendenciáról van szó stb. Az Új Symposion szerkesztősége tiltakozó levelében felhívja a SZISZ Tartományi Választmányának figyelmét, hogy megalapozatlan hatá-

rozataival „gátolja a jugoszláviai magyar kultúra integrációját az egységes jugoszláv szellemi élet modern áramlataiba”.

Herceg János levelében fordult a Magyar Szó szerkesztőségéhez, hogy „kegyelmezzenek” meg újságírójuknak, Mák Ferencnek, akit alkalmatlannak nyilvánítottak, mert megtagadta az Új Symposion elleni cikk írását. Herceg János egyebek között ezt írja: „Abban a hitben öregedtem meg, hogy csak azért vagyunk felelősek, amit leírunk. Ha most a Magyar Szó illetékesei akár belső használatra is módosítják a felelősség kérdését, és a munkatársaknak azért is felelniük kell, amit nem írnak le, én ezt olyan abszurd szellemi kényszernek tartom, amely példátlan hazánkban.”

Minden hiába. A SZISZ Tartományi Választmánya leváltja Szivert Jánost, a lap fő- és felelős szerkesztőjét, a szerkesztőség többi tagjának pedig értesítésre adja, hogy nem kívánatos személyek, Mák Ferenc pedig munka nélküli marad. A tehetőseges modern művészi beállítottságú alkotók egy nemzedékének útja derékba tört a művészi „beérés” előtt.

A KULTÚRSZOLGÁK TOVÁBBRA IS DOMINÁLNAK

A mesének itt még nincs vége. A hatvanas évek szerkesztőségének egyes tagjai a nyolcvanas években a status quo, a regionális keretek szószólói lesznek, de igazgatók, professzorok és szerkesztők is. A szerkesztőség menesztése — Losonc Alpar szerint — a jugoszláviai magyar kultúra blokkolásának bizonyítéka. Vékás János szerint az ilyen fordulat és szándék mögött létezett egy hivatalos politikai érdek, hogy megakadályozzák és ellenőrzik a Magyarországi, Belgrád és más művelődési központok között folyó művelődési áramlatok és eszmék cseréjét, látszólag a politikai minősítéstől félve, valójában pedig a bürokratikus monopólium megőrzésére törekedvén. Így kényszerül a vajdasági magyar irodalom elszigeteltségre.

Az alkotók elkerültek az Új Symposiont, amit az új főszerkesztő, Purger Tibor,

egyébként a művészet anonimusa bojkottnak minősít, de nem az új szerkesztőség iránti bojkottnak, melynek kapuit kitérta előttről — ezt bizonygatta a tribünön is —, hanem az „akció valós objektuma” iránt, aki, adjuk most mi hozzá, továbbra is ismeretlen maradt. Lehet, hogy ez nem történt volna meg, ha Major Nándor és sokan mások eleget tettek volna a vitatibünre való meghívásnak. Az egyébként gyakran felszólított Purger Tibor azzal igyekezett megmentőzni, ahogy azokat, akik őt a folyóirat fő- és felelős szerkesztői posztjára helyezték, korábban úgymond nem is ismerte, csak úgy, mint a folyóirat körüli egész helyzetet.

Végel László kérdésére, hogy hogyan vehetett át egy ilyen komoly munkát, ha semmit sem tudott az előző időszakról, illetve Jovan Zivlak megjegyzésére, hogy nem feltétlenül szükséges ismernünk valakit ahhoz, hogy az ő politikáját folytassuk, Purger nem válaszolt.

Hogy milyen volt az „objektum” hatalma az „akcióban” és a nyilvánosság manipulálásában, arra Vít'azoslav Hronec szavai mutattak rá. A szlovák Vzet művelődési folyóiratot ugyanaz érte 1981-ben Jan Širka és Samuel Čeman és mások részéről, mint az Új Symposiont. Az említett haladtak felfelé a hatalmi ranglétrán, az első a köztársasági szintig, a második pedig kiadói igazgató lett és most is az — jegyezte meg Hronec —, s mint a közelmúlt autonomista „dobosainak” egyike, most keresi az autonomistákat és támadja őket, így próbálva meg új „jegyhez jutni” mindazon érvek mellett, melyeket kollégái a pártalap szervezeten nyilvánosságra hoznak ellene.

Ha a Vzetben történtekről eddig főleg hallgattak is, az Új Symposionról nem. Végel László emlékeztette az egybegyűtöket, hogy a főszerkesztő esetéről írt a Književna reč, a NIN és más lapok is, a Vajdasági Íróegyesület pedig elnökségi tagjává választotta Szivert Jánost.

Mindennek ellenére ebben az időben — emlékezett Szivert — nem engedték meg, hogy a Jugoszláv Írókongresszuson beszéljen az egész ügyről. Ez leginkább

Erdélyi Károly érdeme, azé az emberé, aki még tegnapi hű szolgálója volt a leváltott politikuskoknak, ma pedig a Magyar Szóban cikkeket írt, amelyekben a differenciálódásra szólít fel.

E két folyóirat sorsa csak indikátora a társadalom vezető struktúrája betegsé- gének, amelynek gyógyítása nem történhet másképp holnapra, még csak a katarzis érzésével, de a megkönyebbülé- sel sem, mint amilyent az ilyen beszél- getések eredményeznek.

A kérdések, melyek a tribünön is elhangzottak, megmaradtak: hogyan megakadályozni a politikai hatalmasságok és a művészet talpnyalói között kialakuló „elvtelen koalíciót”, mit cselekedni annak érdekében, hogy az ifjúsági szerve- zet ne a bürokratákat szolgálja, hanem védje az intellektuelleket és a fiatal alkotókat?

Petar Ljubojev figyelmeztetett: a politika talpnyalói szemmel tartották a kultúrát. Ők képezik most is a kultúrhatalom piramisának „középpontját”. Mind- egy nekik, hogy ki van a csúcson, csak megvárhatják pozíciójukat. Egyetlen igazságtalanság iránt sem lehetünk közönyö- sek — mondta Jovan Zivlak. Ezeknek a beszélgetéseknek a célja azoknak a tech- nológiáknak és intézményeknek a felfe- dése, amelyek az alkotó munkát fojtogat- ták, hogy új intézmények és új vajda- sági kultúrvalóság jöhessen létre.

Ehhez kapcsolódik Szivert János kér- dése is: hogyan kerüljük el a gettósítást, hogyan adjuk vissza az életet az Új Sym- posionnak? Toborozni kell minden nem- zedék íróját, elbúcsúzni azoktól, akiknek halvány gőze sincs a művészetről, akik a szerkesztőségben más szándékot kép- velték, kiemelni a folyóiratot a Forum állkapcsai közül és új munkaszervezetet létrehozni a Poljával együtt, amely szin- ten a saját bőrén érezte a bürokratikus pengéjét, amelyet, akár az Új Sym- posiont, „kivontak” az Ifjúsági Tribünről, hogy a Dnevnikhez kapcsolhassák, a könnyebb ellenőrizhetőség végett. Ezt az ötletet támogatják a vajdasági fiatalok is és hasonlóképpen vélekednek a Poljában is.

Zoran BOJOVIĆ

FELJEGYEZTUK

Problematikus teljesítmény

(AVAGY, A KOVAČICAI JEDINSTVO CUKORGYÁR DOLGOZÓINAK EGY CSOPORTJA HOGYAN SZERZETT BIZONYÍTÉKOKAT ARRÓL, HOGY NEMIGEN KIFIZETŐDŐ DOLGOZNI)

A konferenciatermekben „iskolázódott” vajtűlűek számára banális hangzik a munkás szólasmondás, hogy akár dolgozik az ember, akár nem, egyremegy. Valóban banális a kiszólás, nemcsak az elcsé- peltsége, hanem a körülmény miatt is, hogy valóban közönséges, mint amilyen egyébként a társadalmi helyzet is, amely- kire utal. A mindennapi helyzet. Dolgozni ugyanis (főleg társadalmi tulajdo- nú munkaszervezetben) továbbra sem ki- fizetődő. Aki ezt nem hiszi el, kérdezze meg például a kovačicai Jedinstvo cukor- gyár negyven-egynéhány legjobb mesterét, akik nemrégén átfelkötötték a gyártási vona- latot a napokban a távoli Kubából érke- zni kezdő folyékony cukor feldolgozására. Tették ezt ugyanabban az időben, amikor a több mint 300 dolgozót foglalkoztató kol- lektíva többi tagja szabadnapokat vett ki, vagy pedig valamilyen más, kevésbé fon- tos, rutin jellegű munkát végzett a gyár- ban. Különböz meg is van az ára annak, amit a mesterek elvégeztek. Nem tudtuk meg a pontos összeget, de amennyiben nem a gyár munkásai végezték volna el az átállítást — mint ahogyan eredetileg tervezték is — akkor a gyárnak az talán mintegy kétszáz-egynéhány millió új dinár- ba került volna a munka elvégzése.

Ezt az összeget így módon megtakarítot- ták, s egyebek között a személyi jövedel- nek kifizetésére fordították. A fejlemé- nyek azonban azt mutatják, hogy az ön- kezdeményezést és a lelkesedést csekély mértékben fizetik meg (?) Az átállítási hő- sei legutóbb 2,2–2,5 fizetést kaptak, a többiek pedig, akik bentről nézték, hogy a mesterek hogyan erőlködnek, forraszt- ják a csöveket stb., 1,3 fizetést. Túl ke- veset kaptak a mesterek, mondja minden- ki, aki megérli, hogy milyen ritka manap- ság a jó értelemben vett példamutatás, s nemcsak a gazdaságban, hanem máshol is.

Ha már itt tartunk, nem lenne rossz, ha a gazdaság és a rendszer potenciális re- formerei előönnének, hogy hallják mi le- gyen a kitűző intuícióval, mondják az érintettek. Különböz az sem lesz késő, ha ezt előveszik.

Jovan Grubanov: Megkérdezték, hogy el tudjuk-e egymagunk végezni. Igent mondtunk és hozzálattunk. Senki sem

mondta konkrétan, hogy mennyit kere- sünk majd, de az nem volt vitás, hogy jó lesz a kereset. Amint haladtunk a mun- kával, hallottuk más szolgálatok tagjaitól, hogy ezt ők is el tudták volna végezni, nyilvánvalóan arra célozva, hogy őket is megilleti valami. Hívtuk az igazgatót, meg- kérdeztük, szavatolja-e valaki, hogy meg- fizetik a munkánkat. Előzőleg nem néze- tet meg, hogy mit csinálunk. Ami pedig az ígéretet illeti, „ha a munkástanács úgy dönt” típusú régi mesélés állt elő. Min- dennek ellenére mindent elvégeztünk, mert felelősségteljes a hozzáállásunk. Kö- vetkező alkalommal? Nem végezzük el!

Kosanče Veljković: Azt mondják, hogy még meg is jutalmaztak bennünket, mert a hideg idő miatt valamivel rövidebb volt a napi munkaidő! Senki sem veszi figye- lembe, hogy mit végeztünk el.

Srboljub Vučkirić: Végül mindenki ugyanannyit kap. Még a tisztviselők is.

Pavel Kotvaš: Senki sem akart meggaz- dagodni. Csak pontosan tudni kellett vol- na, ezek többet dolgoztak, megérdemlik a jutalmat. Máskor hadd vonzza a jutalom a többi munkást is.

Jan Zlob: Amikor megkezdtek a mun- kát, azt hangoztatták, a gyár senkinek sem marad adósa. Én az egyik kollégám helyett mentem dolgozni, aki nem akart. Úgy tűnik, igaza volt.

Végül az történt, amit már említettünk. A személyi jövedelmek aránya közötti kü- lönség pedig onnan ered, hogy valójában minden mester negyvenmillió régi (!) di- nárt kapott. Petrašin Otašević gyárigaz- gató röviden azt mondta, másképpen nem lehetett, mert itt vannak az előírások, az intervenciós törvény... S azután az on- igazgatás. Az előbbi illetlen megszabott összeg a fizetésre szánt pénzmennyiség, s a szabályok nem irányoznak elő olyan ki- vételes eseteket, mint amilyen a Jedinst- vóban fordult elő. Szabad a beruházás, a belső gazdálkodás aligha. S nem adja az öngazgatás sem. Az utólagos újracsoltsá- hoz az alapot úgy lehet megteremténi, hogy a bal zsebből áttesszük a jobb zseb- be, mondta az igazgató. Ez pedig nem megy a személyi jövedelem alapjairól és mércéiről szóló szabályzat megváltoztatá- sa, bizottsági, testületi ülések, referendum nélkül... Eppen, hogy mindenkinek a könyökön jöjjön ki az egész, s végül tu- lajdonképpen mindenki védelmezi a sa- ját érdekeit.

Ami pedig azt a 40 millió régi dinárt illeti, abban csak a „személyi jövedelmen túl” meghatározás a csábító. S ennyi az egész. Az egyik mester elmondta, a jól végzett munka után arra számítottak, hogy valamennyiüknek világosan tudtára adják, jó munkát végeztek. Hogy mindenki tud- ja! Az a kis összegecske pedig csak meg- erősíti, tudjuk, hogy nálunk semmi sem tudható.

I. J. NIKOLIN

